

Realizacja zasady równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami

Obowiązek realizacji zasady równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami wynika z zapisów art. 7 Rozporządzenia ogólnego 1303/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. i jest horyzontalną zasadą obowiązującą w całej Unii Europejskiej. W związku z tym wszystkie programy operacyjne realizowane w ramach funduszy polityki spójności przewidują mechanizmy pozwalające na przeciwdziałanie wszelkim formom dyskryminacji, w tym dyskryminacji ze względu na niepełnosprawność.

Ponadto zapisy ratyfikowanej w dniu 6 września 2012 r. przez Polskę Konwencji ONZ o prawach osób niepełnosprawnych zobowiązują Polskę do zwiększenia możliwości korzystania z praw przez osoby z niepełnosprawnościami, w tym eliminacji barier oraz zapewnienia pełnego uczestnictwa we wszystkich sferach życia.

Na tej podstawie projektodawca ubiegający się o dofinansowanie realizacji projektu zobowiązany jest przedstawić we wniosku o dofinansowanie projektu sposób realizacji zasady równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami w ramach projektu, zgodnie z obowiązującym kryterium formalnym „Zgodność projektu opisanego we wniosku o dofinansowanie z zasadą równości szans i niedyskryminacji w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami”. Zasada ta powinna być realizowana we wszystkich rodzajach projektów, tj. dedykowanych osobom z niepełnosprawnościami, ogólnodostępnych, a także w tych, w których nie zakłada się bezpośredniego wsparcia dla osób niepełnosprawnych, czyli np. w projektach ukierunkowanych na wypracowanie modeli, rekomendacji czy kształtowanie polityk. Obowiązkowe jest stosowanie *Wytycznych w zakresie realizacji zasady równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami oraz zasady równości szans kobiet i mężczyzn w ramach funduszy unijnych na lata 2014-2020 (Wytyczne)*. Uwzględnienie równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami, nie jest więc tylko kwestią deklaracji projektodawcy.

Zgodnie z *Wytycznymi* realizacja zasady równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami (zasada dostępności) w projektach współfinansowanych z funduszy unijnych powinna być realizowana na wszystkich etapach wdrażania projektu, w tym na etapie przygotowania projektu czyli analizy, definiowania celów, planowania działań i budżetu, określania rezultatów, a także podczas jego realizacji, rozliczania, monitorowania i ewentualnie ewaluacji (o ile ewaluacja jest wymagana w projekcie).

Zasada może być realizowana poprzez zastosowanie uniwersalnego projektowania oraz mechanizmu racjonalnych usprawnień.

Koncepcja uniwersalnego projektowania oraz mechanizm racjonalnych usprawnień wpisują się w realizację zapisów ww. art. 7 rozporządzenia ogólnego UE 1303/2013. W zakresie promowania równości mężczyzn i kobiet oraz niedyskryminacji „(...) Państwa członkowskie i Komisja podejmują odpowiednie kroki w celu zapobiegania wszelkim formom dyskryminacji ze względu na płeć, rasę lub pochodzenie etniczne, religię lub światopogląd, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną podczas przygotowania i wdrażania programów. W procesie przygotowywania i wdrażania programów należy w szczególności wziąć pod uwagę zapewnienie dostępności dla osób z niepełnosprawnościami.” Tak więc zasada uniwersalnego projektowania, stanowi strategiczne podejście do planowania i projektowania zarówno produktów jak i odpowiedniego otoczenia, mając

na celu promowanie społeczeństwa włączającego wszystkich obywateli oraz zapewniając im pełną równość oraz możliwość uczestnictwa.

Uniwersalne projektowanie jest definiowane w następujący sposób: uniwersalne projektowanie, to projektowanie produktów oraz otoczenia tak, aby były one dostępne dla wszystkich ludzi, w największym możliwym stopniu, bez potrzeby adaptacji bądź wyspecjalizowanego projektowania.

Koncepcja uniwersalnego projektowania jest więc głównym narzędziem służącym zapewnieniu dostępności dla wszystkich osób w korzystaniu z produktów, towarów, usługi, infrastruktury wytworzonych z udziałem środków EFS. Np. infrastruktura wykorzystywana lub adaptowana na potrzeby projektu powinna, o ile jest to ekonomicznie uzasadnione, spełniać wymogi koncepcji uniwersalnego projektowania (w projektach współfinansowanych EFS będzie to dotyczyć wydatków ponoszonych w ramach cross-financingu). Nie zawsze ekonomicznie uzasadnione będzie dostosowanie np. miejsc realizacji projektu do potrzeb osób z niepełnosprawnościami. Czasem racjonalnym będzie wynajęcie pomieszczeń dostępnych dla osób z niepełnosprawnościami. Koncepcja uniwersalnego projektowania dotyczy natomiast bez wyjątku pozostałych elementów projektu takich jak np. przygotowanie materiałów promocyjnych, czy produktów wytworzonych w projekcie. Koszty związane z koncepcją uniwersalnego projektowania powinny zawierać się w budżecie projektu składanego do oceny.

Drugim narzędziem służącym urzeczywistnieniu w ramach funduszy europejskich 2014-2020 pełnej dostępności w korzystaniu z projektów realizowanych z udziałem środków europejskich jest mechanizm racjonalnych usprawnień. Mechanizm ten jest definiowany, jako konieczne i odpowiednie zmiany oraz dostosowania, nienakładające nieproporcjonalnego lub nadmiernego obciążenia, rozpatrywane osobno dla każdego konkretnego przypadku, w celu zapewnienia osobom z niepełnosprawnościami możliwości korzystania z wszelkich praw człowieka i podstawowych wolności oraz ich wykonywania na zasadzie równości z innymi osobami.

Mechanizm racjonalnych usprawnień to mechanizm uruchamiany dopiero w trakcie realizacji projektu, gdy do udziału w projekcie zgłoszą się osoby z niepełnosprawnością, których udziału nie przewidziano na etapie przygotowania projektu. Pozwala on na elastyczne reagowanie na potrzeby uczestników i zapewnia im optymalne (szyte na miarę) usprawnienia. Zgodnie z zapisami *Wytycznych* koszty dostosowania projektu do potrzeb uczestnika i/lub personelu z niepełnosprawnością mogą wynieść łącznie do 12 tys. zł na osobę. Uruchomienie tego mechanizmu może być finansowane w ramach elastyczności budżetu projektu lub z utworzonej rezerwy środków przeznaczonej na finansowanie wydatków związanych z tym mechanizmem. Każdorazowe uruchomienie mechanizmu racjonalnych usprawnień musi znaleźć odzwierciedlenie w poprawionym wniosku o dofinansowanie, w szczególności w budżecie projektu.

Poniżej, dla pełnego zobrazowania problemu, przedstawione są konieczne do wykonania obowiązki W związku z powyższym na etapie opracowania projektu projektodawca powinien:

1. W analizie sytuacji problemowej, która ma zostać rozwiązana/złagodzona dzięki jego realizacji, uwzględnić perspektywę osób z niepełnosprawnościami tj. przeprowadzić analizę potrzeb osób z niepełnosprawnościami, które wejdą w skład grupy docelowej (lub mogących się w niej znaleźć).
2. Uwzględnić perspektywę osób z niepełnosprawnościami podczas określania celów projektu i planowania działań, które mają być w jego ramach realizowane. Oznacza to, że perspektywa osób z niepełnosprawnościami musi znaleźć odzwierciedlenie w planowaniu zmiany, jaka ma dokonać się dzięki realizacji projektu. Cele równościowe dotyczą nie tylko projektów dedykowanych, a więc skierowanych wyłącznie do osób z niepełnosprawnościami, ale także ogólnodostępnych. **Jednym z elementów decydujących o tym, czy projekt spełnia założenia *Wytycznych*, jest zaplanowanie w nim działań niwelujących nierówności ze względu na niepełnosprawność.** Powinny być one zindywidualizowane i wynikać z przeprowadzonej na pierwszym etapie planowania analizy potrzeb osób z niepełnosprawnościami,

które znajdują się lub mogą się znaleźć w strukturze grupy docelowej. Należy mieć na uwadze, że istnieją bardzo różne grupy osób z niepełnosprawnościami (różne rodzaje niepełnosprawności, niepełnosprawności sprzężone) i żadna z nich nie może zostać ogólnie wykluczona z udziału w projekcie.

3. Projektować działania równościowe tak aby przejawiały się one również w zapewnieniu dostępności wszystkich produktów projektu. Wynika to z zapisów *Wytycznych* (Podrozdział 5.2, pkt 15), zgodnie z którymi wszelkie produkty projektów muszą być dostępne dla wszystkich osób, w tym również dostosowane do zidentyfikowanych potrzeb osób z niepełnosprawnościami. W praktyce oznacza to, że muszą być one zgodne z koncepcją uniwersalnego projektowania, rozumianego, jako sposób podejścia do planowania i tworzenia produktów, urządzeń oraz przestrzeni publicznej, który zapewnia ich dostępność dla wszystkich użytkowników. Dostępność produktów w projektach finansowanych ze środków EFS dotyczy przede wszystkim (bez względu na to, czy projekt ma bezpośrednich odbiorców z niepełnosprawnościami realizowanych działań, czy też nie):
  - zasobów cyfrowych (strony internetowe, materiały multimedialne, publikacje w wersji elektronicznej, szkolenia e-learningowe itp.) – w tym przypadku kluczowe jest stosowanie wytycznych WCAG 2.0 oraz języka łatwego do czytania i zrozumienia,
  - multimediiów (filmy informacyjne i promocyjne, nagrania dźwiękowe, infoanimacje itp.), w tym stosowania transkrypcji tekstowej, napisów dla osób głuchych, audiodeskrypcji, tłumaczenia na język migowy, języka łatwego do czytania i zrozumienia,
  - materiałów drukowanych (publikacje, artykuły, plakaty, ulotki, formularze zgłoszeniowe itp.) m.in. poprzez stosowanie języka łatwego do czytania i zrozumienia, używanie czytelnych, bezszeryfowych czcionek etc.
4. Zaplanować równościowy monitoring i ewaluacji (o ile jest wymagana w projekcie), które będą konsekwencją wcześniejszych kroków związanych z analizą sytuacji tych osób i potrzeb wynikających z różnych rodzajów niepełnosprawności, formułowaniem równościowych celów oraz planowaniem działań odpowiadających na nierówności ze względu na niepełnosprawność. Projektodawca powinien uwzględnić możliwość przeprowadzenia ewaluacji projektu pod kątem *Zasady dostępności* przez IZ RPO po zakończeniu projektu.
5. Uwzględnić potrzeby osób z niepełnosprawnościami na etapie konstruowania budżetu (zapewnić dostępność projektu), tj. w projektach zakładających udział osób z niepełnosprawnościami – jako uczestników bądź personelu – **wrażliwy budżet powinien odzwierciedlać przyjęte założenia co do grupy docelowej oraz form wsparcia**. Oznacza to, że powinien zawierać koszty, które umożliwią w projekcie udział osobom z niepełnosprawnościami. W projektach, gdzie nie zakłada się udziału osób z niepełnosprawnościami **wrażliwy budżet** powinien zawierać pomimo to koszty dostosowania produktów, np. wideo tłumaczenia na język migowy.

Projektodawca, w celu zapewnienia dostępności projektu dla osób z niepełnosprawnościami, ma możliwość zastosowania w projekcie kosztów związanych z mechanizmem racjonalnych usprawnień wtedy, gdy nie przewidział uczestnictwa w projekcie osób ze szczególnym rodzajem niepełnosprawności. **Trzeba jednak pamiętać, że racjonalne usprawnienia powinny być mechanizmem wtórnym w zakresie zapewnienia dostępności**, gdyż z zasady każde wsparcie, zarówno w projektach dedykowanych osobom z niepełnosprawnościami, jak i ogólnodostępnych, powinno być dostępne. Racjonalne usprawnienia to mechanizm możliwy do uruchomienia w trakcie realizacji projektu wraz z pojawieniem się w projekcie, w charakterze uczestnika projektu lub personelu, osoby z niepełnosprawnością.

W ramach przykładowego katalogu kosztów racjonalnych usprawnień jest możliwe sfinansowanie np.:

- kosztów specjalistycznego transportu na miejsce realizacji wsparcia;
- dostosowania architektonicznego budynków niedostępnych (np. zmiana miejsca realizacji projektu; budowa tymczasowych podjazdów; montaż platform, wind, podnośników; właściwe oznakowanie budynków poprzez

wprowadzanie elementów kontrastowych i wypukłych celem właściwego oznakowania dla osób niewidomych i słabowidzących itp.);

- dostosowania infrastruktury komputerowej (np. wynajęcie lub zakup i instalacja programów powiększających, mówiących, kamer do kontaktu z osobą posługującą się językiem migowym, drukarek materiałów w alfabecie Braille'a);
- dostosowania akustycznego (wynajęcie lub zakup i montaż systemów wspomagających słyszenie, np. pętli indukcyjnych, systemów FM);
- asystenta tłumaczącego na język łatwy;
- asystenta osoby z niepełnosprawnością;
- tłumacza języka migowego lub tłumacza-przewodnika;
- przewodnika dla osoby mającej trudności w widzeniu;
- alternatywnych form przygotowania materiałów projektowych (szkoleniowych, informacyjnych, np. wersje elektroniczne dokumentów, wersje w druku powiększonym, wersje pisane alfabetem Braille'a, wersje w języku łatwym, nagranie tłumaczenia na język migowy na nośniku elektronicznym, itp.);
- zmiany procedur;
- wydłużonego czasu wsparcia (wynikającego np. z konieczności wolniejszego tłumaczenia na język migowy, wolnego mówienia, odczytywania komunikatów z ust, stosowania języka łatwego itp.);
- dostosowania posiłków, uwzględniania specyficznych potrzeb żywieniowych wynikających z niepełnosprawności.

Lista sprawdzająca: Dostępność i otwartość projektu dla osób z niepełnosprawnościami

Wskazania dla projektodawców pozwalające sprawdzić i dokonać oceny dostępności projektu na etapie weryfikacji wniosku o dofinansowanie.

Rekrutacja i promocja projektu w zakresie wsparcia rekrutacji

Działania rekrutacyjne mają kluczowe znaczenie dla dostosowania projektu do potrzeb uczestników z niepełnosprawnościami bez względu na to, czy projekt jest dedykowany osobom z niepełnosprawnościami, czy zakłada się w nim udział tych osób, czy też nie zakłada się, ale ich udział w projekcie będzie możliwy.

Podczas planowania rekrutacji należy zweryfikować:

Czy zdiagnozowane zostały bariery uniemożliwiające/utrudniające osobom z niepełnosprawnościami udział w projekcie i czy zaplanowano sposoby/metody ich niwelowania?	Tak	Nie
Czy materiały informacyjne, promocyjne i rekrutacyjne zostały opracowane w dostępnym formacie (m.in. zgodność ze standardem WCAG 2.0, tekst łatwy do czytania)?	Tak	Nie
Czy materiały informacyjne, promocyjne i informacyjne zostały zamieszczone w miejscach umożliwiających osobom z różnymi niepełnosprawnościami dotarcie do informacji o projekcie?	Tak	Nie
Czy o realizacji projektu poinformowano organizacje i instytucje działające na rzecz osób z niepełnosprawnościami – potencjalnych uczestników projektu?	Tak	Nie
Czy strona internetowa projektodawcy/projektu, na której można znaleźć informacje o projekcie, jest zgodna ze standardem WCAG 2.0 na poziomie co najmniej AA?	Tak	Nie
Czy spotkania rekrutacyjne będą realizowane w miejscach dostępnych dla osób z różnymi rodzajami niepełnosprawności?	Tak	Nie
Czy w formularzach zgłoszeniowych na spotkania rekrutacyjne znajduje się pytanie o specjalne potrzeby wynikające z niepełnosprawności?	Tak	Nie
Czy w ankietach/formularzach rekrutacyjnych znajduje się pytanie o specjalne potrzeby wynikające z niepełnosprawności?	Tak	Nie
Czy informacje zbierane od uczestników projektu na etapie rekrutacji pozwolą na dostosowanie wsparcia do potrzeb uczestników z niepełnosprawnościami?	Tak	Nie

Harmonogram projektu

Harmonogram projektu powinien zostać zaplanowany z uwzględnieniem potrzeb niepełnosprawnych uczestników projektu. Podczas jego tworzenia należy zweryfikować:

Czy czas trwania poszczególnych etapów projektu jest dostosowany do potrzeb uczestników z niepełnosprawnościami (np. odpowiedni czas trwania szkoleń, często dłuższy niż w przypadku osób sprawnych, odpowiednia ilość wsparcia doradczego)?	Tak	Nie
--	-----	-----

Zadania w projekcie

Wszystkie zadania w projekcie powinny być dostosowane do indywidualnych potrzeb niepełnosprawnych uczestników. Podczas ich planowania należy zweryfikować:

Czy liczba godzin wsparcia została dostosowana do potrzeb osób z niepełnosprawnościami?	Tak	Nie
Czy wsparcie w projekcie będzie realizowane w miejscach dostępnych dla osób z niepełnosprawnościami (w przypadku projektów dedykowanych osobom z niepełnosprawnościami i projektów, w których zakłada się ich udział)?	Tak	Nie
Czy projektodawca będzie miał możliwość dostosowania miejsca realizacji wsparcia do potrzeb osób z niepełnosprawnościami (w przypadku projektów, w których na etapie planowania nie zakłada się udziału osób z niepełnosprawnościami)?	Tak	Nie
Czy materiały dla uczestników projektu będą dostępne dla osób z niepełnosprawnościami?	Tak	Nie
Czy w zadaniach w projekcie przewidziano wsparcie ukierunkowane na wyrównywanie szans osób z niepełnosprawnościami (np. trener pracy)?	Tak	Nie
Czy produkty projektu będą zgodne z zasadą uniwersalnego projektowania?	Tak	Nie

Ewaluacja (o ile jest wymagana w projekcie)

Przygotowanie projektu realizującego zasadę równości szans i niedyskryminacji oraz dostępności dla osób z niepełnosprawnościami wymaga zaplanowania równościowej ewaluacji. Dlatego też na etapie tworzenia projektu wnioskodawca powinien zweryfikować:

Czy projektodawca jest w posiadaniu informacji dotyczących sytuacji wyjściowej niepełnosprawnych uczestników projektu w danym obszarze problemowym?	Tak	Nie
Czy określono wskaźnik rezultatu odnoszący się do zmiany, która nastąpi w sytuacji osób z niepełnosprawnościami w wyniku realizacji projektu?	Tak	Nie
Czy zaplanowane działania ewaluacyjne pozwolą na określenie zmiany, która nastąpi w sytuacji osób z niepełnosprawnościami w wyniku realizacji projektu?	Tak	Nie
Czy materiały/dokumenty stanowiące podstawę ewaluacji będą dostępne dla osób z różnymi niepełnosprawnościami?	Tak	Nie

Zarządzanie projektem

Planując działania związane z zarządzaniem projektem, wnioskodawca powinien zweryfikować:

Czy przewidziano działania ukierunkowane na zapoznanie personelu projektu z zasadą równości szans i niedyskryminacji osób z niepełnosprawnościami?	Tak	Nie
Czy zaplanowano, że w ramach personelu projektu zatrudniona zostanie osoba z niepełnosprawnościami (pożądany efekt)?	Tak	Nie
Czy organizacja działań zespołu projektowego umożliwi pracę w nim osobom z niepełnosprawnościami (np. elastyczne formy lub godziny pracy)?	Tak	Nie

Budżet projektu

Planując budżet projektu, wnioskodawca powinien zweryfikować:

Czy koszty związane ze wsparciem świadczonym w projekcie zaplanowano w sposób uwzględniający potrzeby osób z niepełnosprawnościami (np. koszt wynajmu sali szkoleniowej w pełni dostępnej dla osób z niepełnosprawnościami jest zazwyczaj wyższy niż	Tak	Nie
--	-----	-----

wynajęcia sali, która nie jest dostępna)?		
---	--	--